

A VASÚTÉPÍTÉSI KARTELLEL SZEMBENI GVH ELJÁRÁS

kapcsán végzett

ÜGYISMERTSÉGI VERSENYKULTÚRA FELMÉRÉS

GVH VERSENYKULTÚRA KÖZPONT

GVH VERSENYPOLITIKAI IRODA

2010. JÚLIUS 29.

Vezetői összefoglaló	2
I. Bevezetés	4
II. A GVH ismertsége általában	6
III. Egyetértés különféle magatartásokkal szembeni állami fellépéssel.....	7
IV. A vasútépítési kartell és a GVH eljárás ismertsége	8
V. Ismeretek a kartellekről.....	13
VI. Versennyel kapcsolatos és fogyasztói attitűd	15

Vezetői összefoglaló

A felmérés témája a 2010. június 9-én lezárt, vasútépítési kartellel szembeni (Vj-174/2007 sz.) GVH eljárás ismertsége, az ismeretek pontossága, és a válaszadók kartellekkel kapcsolatos alapismeretei voltak. Az alábbiakban kiemeljük az elemzés legfontosabb megállapításait.

<i>Sokaság:</i>	felnőtt lakosság (18-90 év)
<i>Minta:</i>	1000 fős reprezentatív minta
<i>Médiaesemény időpontja:</i>	2010. június 9.
<i>Adatfelvétel időszaka:</i>	2010. június 18-24.
<i>Hibahatár:</i>	±3,1 százalékpont
<i>GVH ismertsége:</i>	73 %
<i>Vasútépítési kartellek ismertsége:</i>	<u>max.</u> 27 %
<i>GVH eljárás ismertsége:</i>	<u>max.</u> 14 %
<i>Kartell fogalmának ismerete:</i>	Helyesen ismeri 14-20 % Nem ismeri 9 % Rosszul ismeri 1-2 %
<i>A kartellekkel szembeni fellépéssel egyetértés:</i>	Magatartással szemben 72 % „A kartellezéssel” szemben 98 %
<i>Versennyel kapcsolatos és fogyasztói attitűd:</i>	Tudatos fogyasztó <u>max.</u> 67% Versenykedvelő 41% Tudatos és versenykedvelő (megfontolt) fogyasztó 38%

- Az összes válaszadó 73 százaléka hallott a GVH-ról, de csak minden negyedik tudott konkrét hírt említeni, és szinte senki nem említette magától a vasútépítési kartellel kapcsolatos eljárást. (7. és 9. bekezdések)
- A vasútépítési kartellről a támogatott kérdésre adott válaszok szerint az összes megkérdezett 27 százaléka hallott. (20. bekezdés) A GVH eljárásáról a vasútépítési kartell ismerők közül csak minden második vélte hallani, azaz a teljes minta 14 százaléka. (34. bekezdés) Véleményünk szerint azonban a valós arány mindkét esetben alacsonyabb. (21-22., 36. bekezdések)
- A GVH kommunikációjának két hangsúlyos üzenetére – az engedékenységi kérelemre és az elrettentő mértékű bírságra – a lakosság legfeljebb 3 százaléka emlékezett. (38-39. bekezdések)
- A teljes minta 14-20 százaléka helyesen ismerte a kartell fogalmát. (46. bekezdés) Csak a megkérdezettek 1-2 százalékának volt kifejezetten téves fogalma a kartellről, 9 százalékuk viszont egyáltalán nem tudta, hogy mit jelent. Utóbbi arány jelentősen csökkent 2009-hez képest. (47-49. bekezdések)
- Bár csak kevesen tudták helyesen beazonosítani a kartellezést leíró magatartásokat, mégis többségük támogatta az ellenük való fellépést. A kartellezés szónak még többen tulajdonítanak negatív tartalmat, mint amennyien tudják, hogy mit takar, illetve amennyien elítélik magát a magatartást. Ez derül ki abból, hogy amikor „a kartellezéssel” szembeni fellépésről kérdeztünk, a teljes minta 98 százaléka támogatta az állami fellépést. (17. és 52. bekezdések) Óvatosságra int ugyanakkor, hogy a lakosság 40 százaléka válogatás nélkül támogatta az állami fellépést minden felkínált magatartással szemben. (13. bekezdés)

- f. A kartell fogalmának helyes ismerete összefügg (1) a GVH ismertségével, (2) a vasútépítési kartell ismertségével, (3) a válaszadók versennyel kapcsolatos és fogyasztói attitűdjével. Azaz a kartell fogalmát helyesen ismerők között kiemelkedő a GVH (90-94 százalék) és a vasútépítési kartell (31-34 százalék) ismertsége, és nagyobb arányban vannak olyanok, akik tudatos fogyasztói és versenyt preferáló attitűddel rendelkeznek (46-49 százalék). (50. bekezdés)
- g. A válaszadók 38 százaléka azt mondta, hogy legalább többnyire elolvassa a szerződések apró betűs részét és lakása felújításakor is törekedne arra, hogy több ajánlatot versenyeztessen, azaz – amennyire jelen felmérésből megítélhető – tudatos fogyasztói és versenyt preferáló attitűddel rendelkeznek. (53. bekezdés)

I. Bevezetés

1. Jelen kutatást a 2010-es ügyismertségi versenykultúra felmérések keretében rendelte meg a GVH VKK. Ez a második ilyen felmérés az évben.¹ A kutatás témája a 2010. június 9-én lezárt, vasútépítési kartellel szembeni (Vj-174/2007 sz.) GVH eljárás ismertsége, az ismeretek pontossága, és a válaszadók kartellekkel kapcsolatos alapismeretei voltak.

„Kökemény” kartellben való részvétel miatt a június 9-ei tárgyaláson 7 milliárd 178 millió forint (elrettentő mértékű) bírságot szabott ki a GVH. A megbírságolt négy, illetve egy további vállalkozás magyarországi vasútvonalak, vasúti vonalszakaszok felújítására, átépítésére, rehabilitációjára kiírt közbeszerzési eljárások kapcsán előzetesen megállapodott a piac majdani felosztásáról, annak elveiről és egyes esetekben a győztes személyéről. Bírsággal nem sújtott, de a megállapodásban résztvevő ötödik vállalkozás engedékenységi kérelemmel élt a GVH felé, azaz olyan bizonyítékot szolgáltatott, amely elengedhetetlen volt a jogsértés feltárásához. Ilyen esetben, ahogyan most is, a vállalkozás mentesül a bírsággiszabás alól.”
(részlet a GVH június 9-én kiadott sajtóközleményéből)

2. Az adatfelvételt a Synovate végezte 1000 fős mintán, telefonos megkérdezéssel, néhány nappal a sajtóközlemény megjelenését követően, június 18. és 24. között. A minta reprezentatív, a legfontosabb társadalmi-demográfiai mutatók szerint (nem, életkor, iskolai végzettség, lakóhelytípus, régió) megfelel a teljes 18 éven felüli népesség összetételének. A teljes mintára vonatkozó hibahatár legfeljebb $\pm 3,1$ százalékpont.²

3. Az 1000 fős reprezentatív mintában 138 válaszadó mondta, hogy hallott a GVH vasútépítési kartellel kapcsolatos vizsgálatáról. Ahhoz, hogy az ilyen válaszadókkal kapcsolatban részletes elemzést tudjunk végezni, megítélésünk szerint legalább 200 fős elemszám lenne szükséges. Az ilyenkor szokásos eljárás a kiegészítő adatfelvétel végzése, és a minta további dúsítása az eljárást ismerő válaszadókkal. Jelen kutatásban viszonylag sok utólagos interjút kellett volna végezni ahhoz, hogy 62 további, az eljárást ismerő válaszadóval dúsíthassuk a mintát. Viszont a GVH eljárások részleteit taglaló kérdésekre rendszerint magas a „nem tudom” válaszok aránya. Emiatt a kiegészítő minta felvételéből a csekély többletköltség mellett sem származott volna érdemi többletinformáció, így nem rendeltünk meg dúsítást.

4. Az elemzésben minden kérdés esetében megvizsgáltuk, hogy az egyes demográfiai csoportok válaszai számottevően eltérnek-e az átlagtól. Sok esetben nem adódtak érdemi következtetések, ezért csak néhány helyen térünk ki a demográfiai csoportok szerinti bontásra. Továbbá megvizsgáltuk jelen kutatás eredményeinek összehasonlíthatóságát korábbi versenykultúra kutatások eredményeivel. Két felmérés eredményeivel különösen kézenfekvő összehasonlítni jelen eredményeket: az első 2010-es ügyismertségi felmérés (az Euro Correct Consulting (ECC) által szervezett fogyasztói csoportokról) és a 2009-es, a Bajnai kormány első gazdasági miniszterjelöltjének visszalépésének apropóján készített felmérés eredményeivel. Az ECC felmérés adatfelvétele után kevesebb, mint két hét telt el az újabb felmérés adatfelvételének kezdetéig, ráadásul sok volt a közös kérdés a két felmérésben. A miniszterjelölt visszalépésével kapcsolatos kutatásban pedig több olyan kérdés is szerepelt a kartellekről, amiket jelen kutatásban is

¹ Az első 2010-es ügyismertségi kutatás a közelmúltbeli, 2010 június elejéig lezárt, fogyasztói csoportokkal kapcsolatos eljárásokkal, kiemelten a Vj-111/2009-es Euro Correct Consulting-gal (a továbbiakban ECC) szembeni eljárással kapcsolatban rendelte meg a GVH. A felmérés az eljárások ismertségét, az ismeretek pontosságát, és a válaszadók fogyasztói csoportok általi érintettségét vizsgálta. Az adatfelvételt május 31. és június 7. között a Synovate végezte, az eredményeket összefoglaló tanulmány pedig július 9-ére készült el a GVH munkájának eredményeként.

² Ha egy mind az 1000 megkérdezettnek feltett kérdésre a válaszok szimmetrikusan, 50-50 százalékos arányban oszlanak meg, akkor a teljes felnőtt lakosságban (azaz a teljes sokaságban) nagy valószínűséggel 46,9 és 53,1 százalék között lenne a válaszok aránya. A válaszok aszimmetrikus mintabeli eloszlása esetén szűkebb az intervallum.

felhasználtunk. Az összehasonlításokból levonható következtetések a tanulmány megfelelő részeinél található (szürkével árnyékolva).³⁻⁴ Vannak azonban olyan, jelen kutatáson alapuló megállapítások is, amelyek esetében adódhatna az összehasonlítás, de egyelőre korai konklúziót megfogalmazni, mivel egyelőre nem látszik, hogy az adatokból trend rajzolódik-e ki vagy csak egyedi, kiugró értékeket figyeltünk meg. Megalapozott állítások megfogalmazására további kutatás(ok) után nyílhat alkalom.

5. Az elemzés tagolása megegyezik az ECC felméréshez írt elemzésével. A második, a harmadik és az utolsó (jelen esetben a hatodik) fejezetek az ügyismertségi kérdőív állandó kérdéseivel foglalkoznak (sorrendben: a GVH ismertsége, egyetértés az állami szervek fellépésével, versennyel kapcsolatos és fogyasztói attitűd). A negyedik és ötödik fejezetek pedig a speciálisan a vasútépítési kartellhez kapcsolódóan feltett kérdéseket tárgyalják (sorrendben: a vasútépítési kartell és a GVH eljárás ismertsége, a kartell fogalmának ismerete).

6. A vasútépítési kartell és az ECC felmérés adatfelvétele között kevesebb mint két hét telt el. Valószínű, hogy ennyi idő alatt nem változott meg jelentősen a lakosság állandó kérdésekkel kapcsolatos véleménye. A legtöbb esetben a válaszaik meg is egyeznek a két felmérésben, ami megerősíti azt a képünket, hogy az ügyismertségi felmérések megbízható módszer alapján készülnek. Így az állandó témákat tárgyaló fejezetek szövege is nagyrészt megegyezik az ECC elemzésben írtakkal.

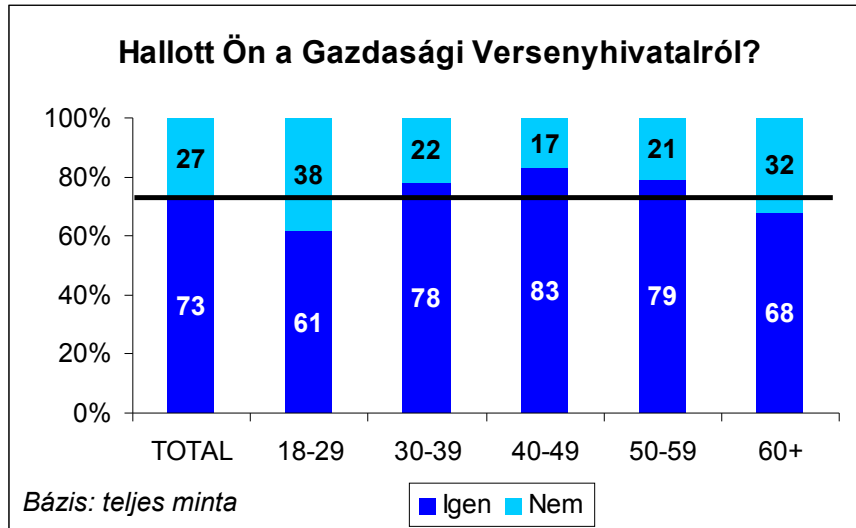
³ A 2010-es kutatáshoz hasonló kérdések a VKK korábbi kutatásaiban, a 2009-es ügyismertségi felmérésekben, a 2008-as ügyismertségi (Szonda) és a 2003-2007 között végzett komplex versenykultúra kutatásokban (Tárki) szerepeltek. A 2009-es és a 2010-es kutatások eredményeinek összehasonlítása általában nem okoz gondot, mivel nagyrészt azonos (jellegű) kérdések alapján folytak. A 2010-es kutatás és a 2008-as ügyismertségi kutatás eredményeinek összehasonlítása már komolyabb korlátokba ütközik a kérdőívek jelentős eltérései miatt. A komplex kutatásokra pedig legfeljebb az eredmények kontextusba helyezése érdekében hivatkozunk. A 2009 előtti kutatások a korlátozottabb összehasonlíthatóság miatt csak kis súlyt kapnak jelen elemzésben.

⁴ A korábbi kutatások eredményei megtalálhatók a GVH VKK honlapján:

http://www.gvh.hu/gvh/alpha?do=2&st=1&pg=54&m5_doc=6364&m90_act=17

II. A GVH ismertsége általában

7. A mintában az összes válaszadó 73 százaléka hallott a GVH-ról. A 30 évesnél fiatalabbak körében csakúgy, mint az ECC felmérésben, lényegesen kevesebben hallottak a hivatalról, jelen felmérésben 61 százaléknyan. Azok, akik hallottak a GVH-ról, legfontosabb információforrásként a televíziót jelölték meg (82 százalék), és egyebekben is az általános médiafogyasztási szokások érvényesülnek válaszaikban.

1. ábra

8. A 2010-ben mért 68-73 százalékos ismertségi arányok megerősítik azt a 2009-es eredményt, hogy emelkedett a GVH ismertsége a 2008-as és korábbi felmérésekben mért 40-50 százalékoshoz képest. Azóta viszont a magasabb szinten stagnálni látszik, hiszen a két 2010-ben mért arány a statisztikai hibahatárokat is figyelembe véve alig tér el egymástól. Továbbá ahogy a korábbi versenykultúra felmérések is mutatták, minél magasabb a megkérdezettek iskolai végzettsége, annál magasabb körökben a GVH ismertsége. További adatokat fog szolgáltatni a GVH 2010-es ismertségéről (megrendelése esetén) az ügyismertségi felmérések harmadik, őszi hulláma és a 2010-es komplex versenykultúra felmérés.

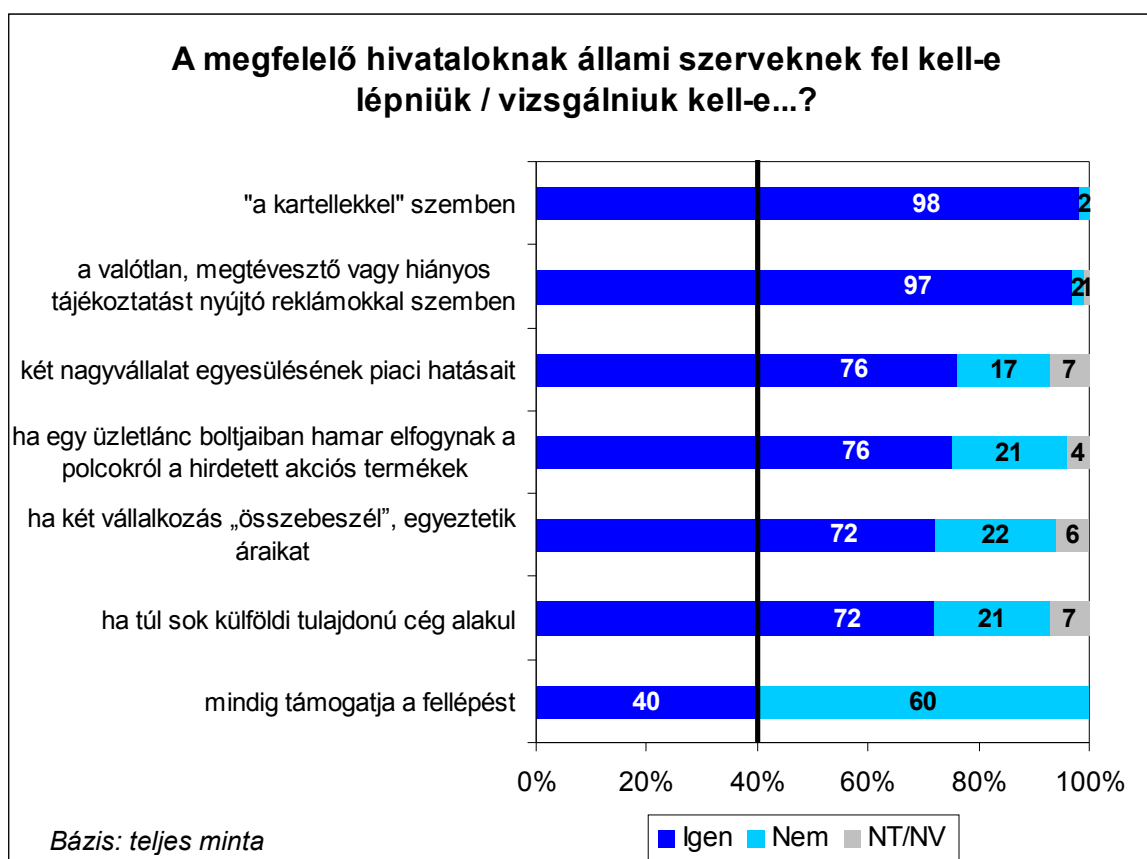
9. Azokat, akik hallottak a GVH-ról, egy nyitott kérdés keretében megkértük, hogy mondják el, a közelmúltban mivel kapcsolatban hallottak a versenyhivatalról. A válaszadóknak alig 1 százaléka említette magától (spontán), hogy a vasútépítési kartell vagy a fogyasztói csoportok kapcsán hallott a GVH-ról. Összesen háromnegyedük nem tudott konkrét hírt említeni a közelmúltból. A GVH eljárásai közül legtöbbször az útépítő kartellekre emlékeztek (6 százalék), de nullától különböző arányban (3 százalék) említették a MOL árazási politikájával kapcsolatos eljárást is, illetve hozták kapcsolatba a hivatal nevét a vállalattal.

10. A 2009-es felmérésekkel összehasonlítva a vasútépítési kartell spontán említései – ahogy az ECC fogyasztói csoportok spontán említései is – nagyságrendileg a Blikk-Bors fúziót és a Bajnai kormány első gazdasági miniszterjelöltjének visszalépését spontán említők arányával vehetőek össze, valamivel alacsonyabb azok átlagosan 2-5 százalékos említésénél. A lakosság nagy részét érintő, és botrányossá vált Penny Market sajtakcióját lényegesen magasabb arányban említették a válaszadók (11-23 százalék). Az útépítő kartellek minden versenykultúra felmérésben a legmagasabb arányban említett GVH eljárások közé tartoztak, és 2007 óta 5-10 százalékpont körül stagnál az említések aránya. Ebbe a tendenciába illeszkednek a 2010-es ügyismertségi felmérésekben mért arányok is.

III. Egyetértés különféle magatartásokkal szembeni állami fellépéssel

11. Öt magatartással és eseménnyel kapcsolatban a minta minden tagjától megkérdeztük, hogy szerintük a hivataloknak, állami szervezeteknek fel kell-e lépniük ezekkel szemben. Négy esetben a válaszadók nagyjából azonos aránya, 72-76 százaléka értett egyet azzal, hogy szükséges az állami fellépés. Az egyik ezek közül a kakukktójásként szereplő „túl sok külföldi cég alakul”, míg a többi GVH-s eljárástípusokról szólt. Nevezetesen a hipermarketek akcióival kapcsolatos készletes ügyek, a fúziók és a kartellezés egy-egy formáját írták körül a kérdések.

12. Az ötödik körülírt magatartás a megtévesztő reklámozás volt. Változatlanul a megkérdezettek szinte egyöntetű véleménye, hogy fel kell lépni a megtévesztő reklámozás ellen – amilyen az ECC fogyasztói csoportjainak hirdetése is volt.

2. ábra

13. Érdeklődésként megnéztük, hogy (1) hányan voltak olyanok, akik a GVH által vizsgált magatartások esetében igen, míg a túl sok külföldi cég alakulásával kapcsolatban nem értettek egyet azzal, hogy fel kell lépnie az állami szervezeteknek, (2) hány válaszadó támogatja a fellépést minden magatartással szemben, illetve (3) hányan nem támogatják egyikkel szemben sem. Azok aránya, akik csak a GVH által vizsgált magatartások esetében értenek egyet a fellépéssel a teljes minta 7 százalékának adódott. A válaszadók további 40 százaléka minden magatartással szemben támogatja a fellépést, és gyakorlatilag senki nem akad, aki egyikkel szemben sem támogatná. Az eredmények lényegében azonosak az ECC felmérésben mértekkel. Óvatosságra int tehát, hogy bár magas támogatási arányokat mutathatunk ki a felmérésben, a válaszadók 40 százaléka válogatás nélkül támogatta az állami fellépést minden bemutatott magatartással szemben.

14. Összehasonlítva a 2009-es eredményekkel, az eddigi két 2010-es ügyismertségi felmérésben mért egyetértési arányok nagyjából 5-10 százalékponttal alacsonyabbak. Sajnos, az alacsonyabb egyetértési arányok oka nem deríthető ki jelen felmérésből.

15. Az állami fellépés támogatása szerinti csoportok aránya lényegében megegyezik a 2009-es adatokkal, ami megerősíti a 13. bekezdésben írt következtetésünket. Egyedül a fellépést minden magatartás esetében elutasítók aránya különbözik jelentősen, ugyanis 2009-ben átlagosan 5 százaléknyan voltak, szemben a 2010-es 0-1 százalékkal szemben. Azaz az állami fellépést változtatás nélkül elutasítók aránya csökkent.

16. Az öt magatartás közül a kartellezést leíróval szembeni fellépéssel a teljes minta 72 százaléka értett egyet, azaz lényegében ugyanannyian, mint a vasútépítési kartellel szemben hozott GVH döntés előtt, az ECC felmérésben. A kartell fogalmát helyesen ismerő válaszadók jelentősen magasabb, 84-86 százalékos arányban értettek egyet a kartell magatartással szembeni fellépéssel.

17. Az öt magatartáson túl egy további kérdést is feltettünk a kartellekkel szembeni fellépéssel való egyetértésről. Míg az öt kérdés között a kartellezést, mint magatartást írtuk körül, de nem használtuk a kartell kifejezést,⁵ a további kérdés a kartellezés szót használta, és nem írta körül a magatartásformát.⁶ Utóbbi esetében majdnem egyöntetű, 98 százalékos egyetértést mutattak a válaszok.⁷ A két arány között a kérdések sorrendjéből adódó szükségszerű torzítástól eltekintve is jelentős a különbség. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a kartell szó ugyan szinte mindenkiben negatív asszociációt ébreszt, de sokan nem tudják pontosan, hogy valójában milyen magatartásokat takar, és magukat a magatartásokat a lakosság kisebb arányban ítéli el. (Ugyanakkor, ahogy az V. fejezetben bemutatjuk (52. bekezdés), még e kisebb arányú elutasítás is magas: a lakosság többsége elítéli a kartellnek minősülő, de a kérdésben nem úgy hívott, magatartásokat.)

18. A 2009-es miniszterjelölt visszalépésével kapcsolatban készített felmérésben is szerepelt az a kérdés, amelyikben „a kartellezéssel”, mint olyanal szembeni fellépéssel való egyetértést kíséreltük meg mérni. Arra a kérdésre a teljes minta 82 százaléka válaszolta, hogy egyetért azzal, hogy fel kell lépni a kartellekkel szemben.⁸ A kartell kifejezésnek egy év elmúltával tehát valószínűleg még többen tulajdonítanak negatív jelentést. Akkor a másik módon, a magatartást körülírva nem tettünk fel hasonló kérdést.

IV. A vasútépítési kartell és a GVH eljárás ismertsége

19. A lakosságnak egy direkt kérdést is feltettünk arról, hogy hallottak-e a vasútépítési kartellről. Emellett több más valós hír és két álhír ismertségére vonatkozó kérdésre is választ kellett adniuk.

20. A támogatott kérdésre a válaszadók 27 százaléka válaszolta, hogy hallott a **vasútépítési kartellről**. Azonban a bulvár és a gazdasági vonatkozású álhír⁹ „ismertsége” is hasonló, 24-26 százalékos arányú, azaz statisztikai értelemben a három arány eltérése nem szignifikáns. Tehát valószínűleg a vasútépítési kartellt említők egy része (vagy akár egésze) valójában éppúgy nem hallott a kartellről, ahogy az álhírekről sem.

⁵ Ön szerint a megfelelő hivataloknak, állami szervezeteknek fel kell-e lépniük, ha két vállalkozás „összebeszél”, egyeztetik áraitak?

⁶ Ön mennyire ért egyet azzal, hogy a megfelelő hivataloknak, állami szervezeteknek fel kell lépniük a kartellekkel szemben?

⁷ Ez az arány valamivel magasabb lehet a valósánál, mivel a megelőző kérdések arra irányították a figyelmet, hogy a GVH elmarasztalta a vasútépítési kartellben résztvevőket. Így valószínűleg többen válaszolták, hogy egyetértenek „a kartellek” elleni fellépéssel, mintha ezzel a kérdéssel kezdtük volna az interjút.

⁸ 2009-ben is a kérdőív végén szerepelt a kérdés, nem kevésbé negatív kontextusban, mint a 2010-es vasútépítési kartell kérdőívben. Az interjúk korábbi szakaszában ugyanis elmagyaráztuk a válaszadóknak, hogy a Bajnai kormány első gazdasági miniszterjelöltje azért lépett vissza, mert korábban kartellezés miatt a GVH több esetben elmarasztalta az akkor általa vezetett SAP-t.

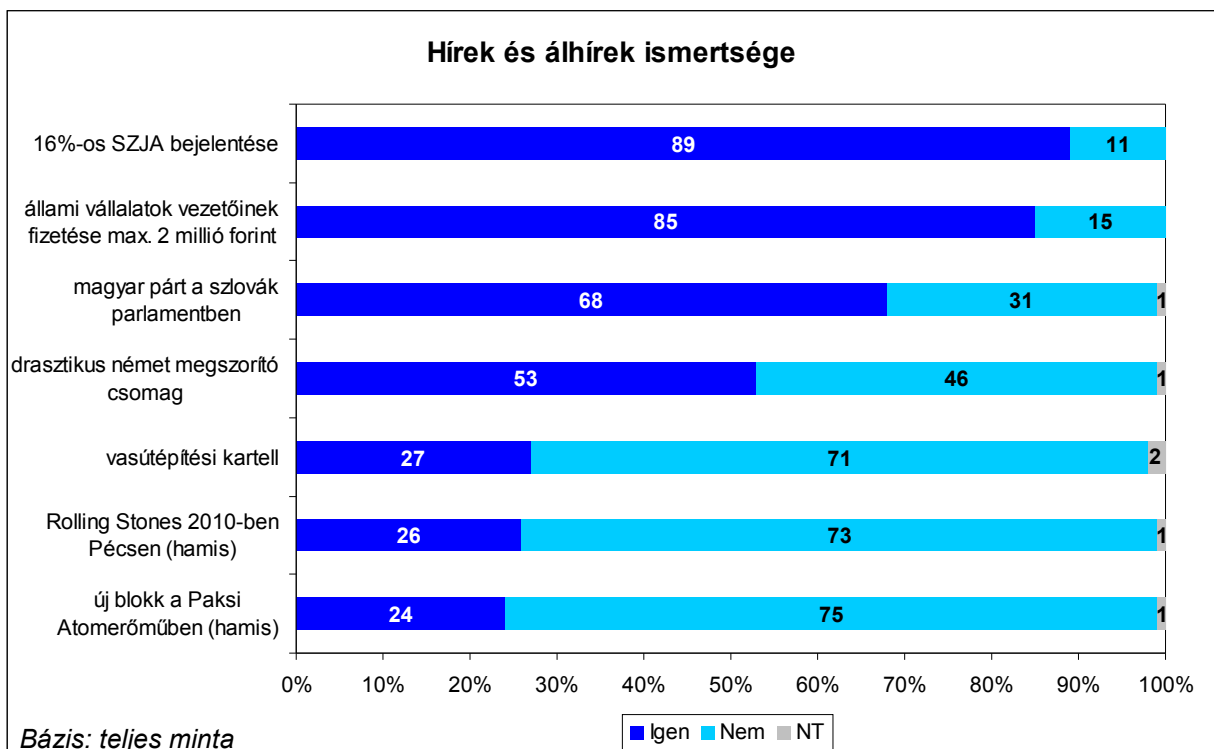
⁹ „A Rolling Stones 2010-es turnéján Pécsen is fellép” illetve „Új blokkot adtak át a Paksi Atomerőműben”

21. Az ECC felmérésben is hasonló összefüggést találtunk az álhírekről és a GVH-s hírről hallók aránya között. Akkor az volt a hipotézisünk, hogy lényegében csak azok vélték hallani a fogyasztói csoportokról, akik bármilyen más „hírt” hallva is bólogatnak. A vasútépítési kartellekről hallók statisztikai értelemben vett nagy száma lehetővé tette, hogy jelen felmérésben megvizsgáljuk, igazolható-e, hogy ugyanazok vélték hallani a vasútépítési kartellekről, akik az álhírekre is bólogattak. A GVH híreről hallók között lényegében ugyanakkora arányban vannak (27-29 százalék), akik azt mondták, hogy hallottak az álhírekről, mint a teljes mintán belül (24-26 százalék). Ugyanakkor, akik hallottak a vasútépítési kartellról, az átlagosnál nagyobb arányban emlékeztek a közelmúlt valós kül- és belpolitikai híreire.

22. Ez alapján tehát nem igaz a hipotézis, hogy valójában senki nem ismeri a vasútépítési kartellekről szóló hírt. Sokkal valószínűbb, hogy az álhírekről halló válaszadókat kiszűrve megmaradó körülbelül 20 százalék valóban hallhatott a vasútépítési kartellról, és azok hallottak a GVH-s hírről, akik az átlagosnál tájékozottabbak.

23. A kartell fogalmát helyesen ismerők – csakúgy, mint a GVH-ról – a vasútépítési kartellról is az átlagnál magasabb arányban vélték hallani.

24. A többi, összesen négy valós hír között szerepelt politikai, nemzetközi gazdasági és általános érdeklődésre számot tartó gazdaságpolitikai jellegű hír is. Ezek ismertsége között nagy eltérések mutatkoznak, de mindről a válaszadók legalább 53 százaléka vélt hallani (a legalacsonyabb arányban egy nemzetközi gazdasági jellegű hírről, míg legmagasabb arányban, 89 százalékos SZJA kulcsról vélték hallani).

3. ábra

25. Az egyes híreket ismerők demográfiai jellemzők szerinti bontásából három lényeges jelenség tűnik ki:

- egyrészt, az ECC felméréssel egybevágóan, a 30 évnél fiatalabb felnőttek általában is tájékoztatlanabbak az átlagnál, így valószínűleg nem a GVH kommunikációjának köszönhető, hogy a GVH-hoz kapcsolódó hírt, ahogy a GVH-t is, az átlagosnál kevesebben ismerték;

- másrészt, az 50 évesek és idősebbek általában nagyobb arányban mondják, hogy hallottak az egyes hírekről, és ez igaz a kakukktojás hírekre is;
- harmadrészt, az érettségivel magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők magasabb arányban ismerték a híreket, mint a kevésbé iskolázott, legfeljebb érettségivel rendelkező válaszadók.

26. Összehasonlítva a 2009-es ügyismertségi felmérések eredményeivel, a vasútépítési kartell támogatott ismertsége lényegesen alacsonyabb, mint a Penny Market sajtakciójának ismertsége (41-44 százalék), ugyanakkor magasabb a Blikk-Bors fúzió ismertségénél (9 százalék). Az első 2010-es ügyismertségi felmérés témájának, az ECC fogyasztói csoportjainak ismertségét (12 százalék) meghaladja a vasútépítési kartell esetében mért 27 százalék.

27. Úgynevezett kakukktojás híreket a Penny Market felmérésben még nem alkalmaztunk. A Blikk-Bors fúzió ismertségéről viszont tudjuk, hogy alacsonyabb volt az akkori kakukktojás hír ismertségénél, tehát a vasútépítési kartellhez (és az ECC fogyasztói csoportokhoz) hasonlóan valószínűleg a fúziós tervekről is kevesebben hallottak, mint amennyien igennel válaszoltak a kérdésre.

28. A 2008-as ügyismertségi felmérésben több GVH-s ügýtípusról illetve ügycsoportról is kérdeztük a válaszadókat. Többnyire nem friss, hanem több hónapja (vagy éve) lezárult eljárásokról kérdeztünk.¹⁰ Ezek átlagos, 15 százalékos ismertségi arányát a vasútépítési kartell ismertsége jelentősen meghaladja, viszont a 2004-2005-ben elmarasztalt útépítő kartellekkel, és az évek óta folyamatos készletes ügyekkel kapcsolatban néhány esetben magasabb, 30 százalék fölötti arányt mértünk.

29. Amikor a vasútépítési kartellel kapcsolatban hallott *részletekről* kérdeztünk, a kartellt „ismerő” válaszadók (a teljes mintában 27 százalék) több mint kétharmada magától semmilyen részletet nem tudott említeni. Különböző releváns részleteket egyenként legfeljebb 4 százalékuk mondott. Ennyien említették valamelyik eljárás alá vont cég nevét, és azt, hogy a GVH elmarasztalta a kartelltagokat.

30. 2009-ben ugyan minden ügyismertségi felmérésben magasabb volt azok aránya, akik tudtak valamilyen részletet említeni az eljárás alapjául szolgáló hírt ismerők közül, releváns részleteket viszont csak a Penny Market sajtakciójával kapcsolatban említettek többen, mint jelen felmérésben (35 százaléknyan). A Blikk-Bors fúzióval kapcsolatban hasonlóan alacsony volt a releváns válaszok aránya (4-6 százalék), mint a vasútépítési kartellel kapcsolatban.

31. Az *ismertség forrását* tekintve az általános médiafogyasztási szokások tükröződnek a válaszokban a GVH-hoz kapcsolódó hírek esetében, ahogy a GVH ismertsége esetében is. Messze a legnagyobb arányban a televíziót jelölték meg forrásként a válaszadók.

32. Azt is megvizsgáltuk, hogy egybeestek-e az egyes megkérdezettek két kérdésre adott válaszai, és csak gyenge összefüggést találtunk a kétféle hírforrásra vonatkozó válaszok között. Véleményünk szerint ez arra utalhat, hogy a két kérdésre egymástól függetlenül válaszolnak ugyan a válaszadók, de mindkét kérdésre véletlenszerű válaszokat adnak, és a nagy számok törvénye mutatkozik meg abban, hogy végül mindkét kérdés esetében az általános médiafogyasztási szokásoknak megfelelő arányok alakulnak ki. Ha így van, akkor a válaszadók nem tudatosan, a valós hírforrásnak megfelelően válaszolnak, és az ügyismertségi felmérés nem alkalmas a hírforrások azonosítására. Ezt erősíti, hogy tudomásunk szerint csak egy kisebb nézettségű kereskedelmi csatorna hírei között szerepelt a vasútépítési kartell, azaz irreális, hogy a TV-ből nagyjából minden ötödik felnőtt hallott volna a hírről.

¹⁰ A támogatott kérdések esetében az ügyek nagy részére 15 százalék körüli válaszadó emlékezett. Kiemelkedő volt az útépítő kartellek 24-34 százalékos említése, és a hipermarketek készletes ügyeinek is hasonlóan magas arányú említése.

4. ábra

33. Évek óta minden GVH eljárással kapcsolatban hasonló mintát mutatnak az ismertség forrásai, ez látszik az ECC fogyasztói csoportokkal kapcsolatos és a vasútépítési kartell felmérésekben is. Ellenben a GVH eljárásairól megjelent hírek differenciáltak aszerint, hogy melyik médiumokban jelennek meg, hogy az olvasók milyen demográfiai csoportjait érik el, illetve aszerint is, hogy összesen hány alkalommal kapnak publicitást. Ez is arra utal, hogy a kérdőíves felmérések nem szolgáltatnak használható információt arról, hogy a lakosság melyik médiumokból informálódik a GVH híreiről. Hacsak azt nem, hogy általánosságban a nagy többség számára minden hírtípussal kapcsolatban a televízió a legfontosabb hírforrás.

34. Csak minden második olyan megkérdezett mondta, hogy hallott a vasútépítési kartellel szembeni **GVH eljárásról**, aki hallani vélte a vasútépítési kartellekről. Ez a teljes minta 14 százaléka. Sokan tehát úgy véltek hallani a vasútépítési kartellről, hogy a GVH eljárásáról nem hallottak. Az ismertségi arány az idősebb korcsoportokban egyre magasabb, és a 60 év fölötti korosztályban az egy korcsoporttal fiatalabbakhoz hasonló arányú.

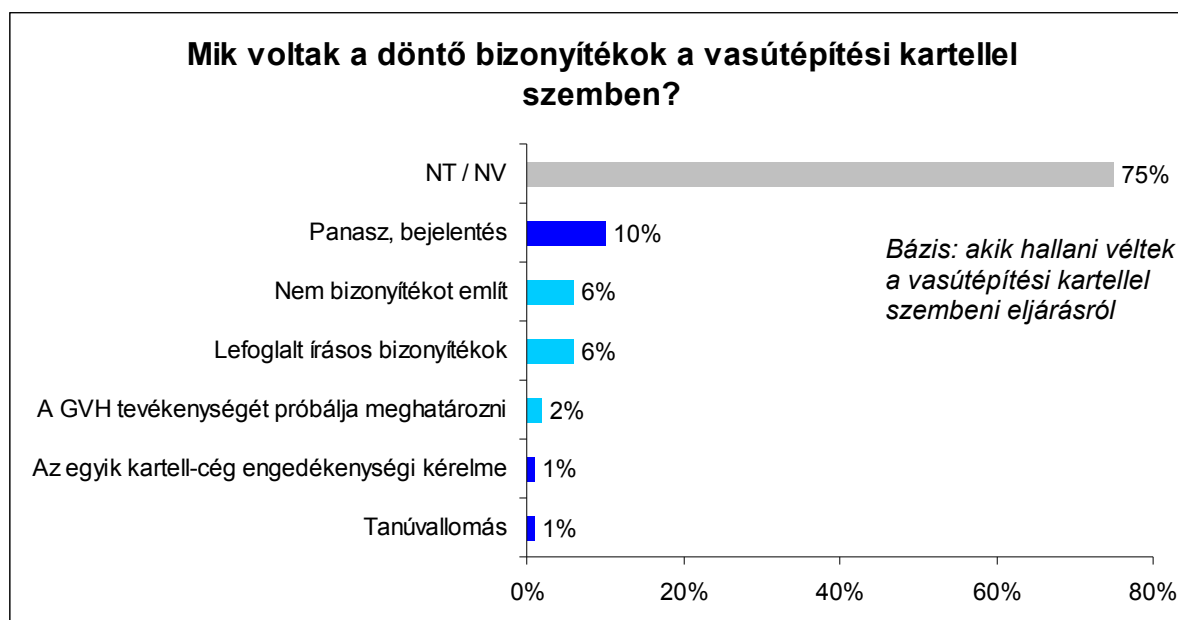
35. Mivel a kartellről csak a GVH-val kapcsolatban jelentek meg hírek, indokolt lenne arra számítani, hogy mindenki, aki hallott a kartellről, hallott arról is, hogy a GVH folytatott eljárást ellene. Az adatok közötti ellentmondás a válaszok megbízhatatlanságára is utalhat, de pontos magyarázata nem állapítható meg a felmérésből. Egy elképzelhető magyarázat, hogy a GVH mint eljáró hatóság neve nem ragadt meg a hírfogyasztók emlékezetében.¹¹

¹¹ Ráadásul egy részük pedig már akkor is csak bólogatott, amikor azt kérdeztük tőlük, hogy hallottak-e a vasútépítési kartellről.

36. Azoknak a 13 százaléka is hallani vélte az eljárásról, akik magáról a vasútépítési kartellról egyébként nem hallottak. Ez arra utal, hogy akik valóban hallottak a vasútépítési kartellel szembeni eljárásról, valószínűleg a teljes minta 14 százalékánál is kevesebben vannak a megkérdezettek között.

37. 2009-ben a teljes felnőtt magyar lakosság 19-20 százaléka hallott a Versenyhivatal Penny Markettel szemben indított eljárásáról, míg a Blikk és a Bors újság kiadóinak egyesülésével kapcsolatos GVH vizsgálatról 3-7 százaléka (a támogatott kérdésre adott válaszok alapján). A vasútépítési kartellel szembeni eljárás teljes mintára vetített 14 százalékos ismertsége a kettő között helyezkedik el, hasonlóan az eljárások alapjául szolgáló magatartások ismertségének egymáshoz viszonyított arányához.

38. Az eljárás részleteivel kapcsolatban a GVH kommunikációjában szereplő két hangsúlyos, erre az eljárásra jellemző üzenet lecsapódását kíséreltük meg figyelni. Mégpedig, hogy elrettentő mértékű bírságot szabott ki, és hogy engedékenységi politika keretében is hozzájutott bizonyítékokhoz. A spontán említett részletek között egyik sem jelent meg, azaz magától nem említi a lakosság, ha a kartellel szembeni eljárásról kérdezik őket.

5. ábra

39. Az engedékenységi kérelemmel kapcsolatban célzott kérdéseket is feltettünk a lakosságnak. Ezekből kiderült, hogy csak elenyésző hányaduk (2-3 százalék) emlékszik az engedékenységi kérelemre az eljárással kapcsolatban.

Azt a kérdezési módszert választottuk, hogy először egy tágan értelmezhető kérdéssel közelítettük meg a keresett ismeretet (mik voltak a döntő bizonyítékok az elmarasztalt vállalkozásokkal szemben?), majd egyre szűkebb fókuszú kérdéseket tettünk fel (volt-e olyan vállalkozás, amelyekre végül nem szabott ki bírságot a GVH? arra miért nem szabott ki?), végül leplezetlenül rákérdeztünk, hogy hallott-e arról, hogy az egyik eljárás alá vont engedékenységi kérelmet nyújtott be.

Arról, hogy mik voltak a döntő bizonyítékok az elmarasztalt vállalkozásokkal szemben, alig néhány válaszadó tudott helyes információt említeni. Az egyetlen nem egyértelműen hamis, és mérhető arányban említett bizonyíték a panasz / bejelentés volt, 1,6 százalékos említési aránnyal. Ráadásul ezekben a válaszokban a helyes emlék minden bizonnyal keveredik az általános hivatali eljárásokról szerzett ismeretekkel.

A válaszadók körülbelül 3 százaléka mondta helyesen, hogy volt olyan vállalkozás, amelyikre nem szabott ki bírságot a GVH, de csak kicsivel több, mint 1 százaléka tudta megmondani, hogy azért nem kapott bírságot, mert elősegítette a kartell felderítését. Engedékenységi kérelmet szó szerint szinte senki nem említett. A direkt kérdésre is csak a teljes minta nagyjából 1 százaléka válaszolt helyesen.

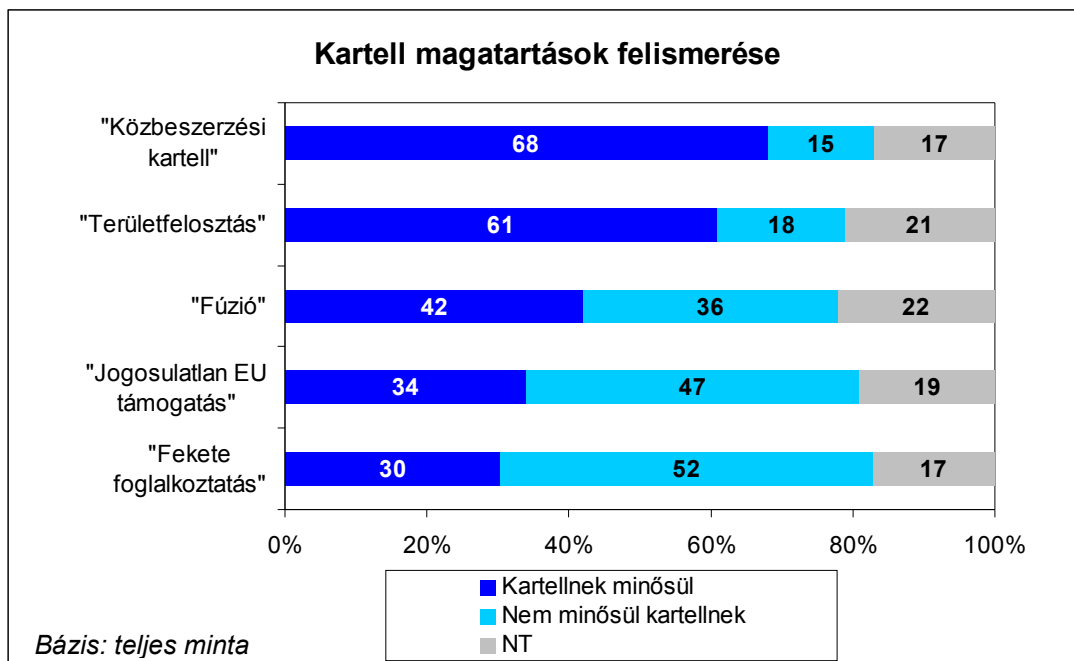
40. Közvetlenül nem lehet összevetni az eredményeket a korábbi adatokkal, ugyanis egyik felmérés sem kartellügyről készült, amiben hasonlóan kérdeztünk az eljárás részleteiről. Legjobban a 2009-es, Blikk-Bors fúziós felméréssel lehet összehasonlítani az eredményeket, mivel abban a vasútépítési kartell felméréshez hasonló kérdezéstechnikát alkalmaztunk a fúziós eljárás részleteivel kapcsolatban.

41. A Blikk-Bors felmérésben két hasonló jellegű kérdést tettünk fel. Arra a kérdésre, hogy mire emlékszik azzal kapcsolatban, hogy a Blikk és a Bors újság kiadója egyesülne, a fúziót ismerők nagyjából fele válaszolta helyesen azt, hogy a Blikk kiadója felvásárolta volna a Bors napilap kiadóját, és valamivel több mint tizede, hogy a GVH vizsgálta az egyesülést. Arra a másik kérdésre, hogy mi lett az ügy további folytatása, ugyanezen csoportnak csak az ötöde tudott helyes választ adni, azaz, hogy a Blikk kiadója végül elállt felvásárlási szándékától. Tehát az eljárást ismerők nagyobb aránya adott helyes választ a Blikk-Bors felmérésben, mint a vasútépítési kartell felmérésben.

V. Ismeretek a kartellekről

42. A vasútépítési kartell apropóján megismételtük a 2009-es miniszterjelölt visszalépése kapcsán végzett felmérésünk egyik vizsgálatát: tisztában vannak-e a válaszadók azzal, hogy mely magatartásformák minősülnek kartellnek. Ennek megállapítására 5 magatartásformára vonatkozó állítást olvastak fel a kérdezők, melyekről el kellett döntenie a válaszadóknak, hogy kartellnek minősülnek-e vagy sem. Két állítás tényleges kartellhelyzetet, kettő egészen más gazdasági jogsértést, egy pedig másfajta versenypolitikai ügyet (fúziót) írt le.

43. A két kartellhelyzetre vonatkozó állítás közül az egyik egy közbeszerzési kartellt írt le (ami hasonló jellegű mint a vasútépítési kartell), míg a másik egy terület-felosztásos kartellt. Ezeket a válaszadók 61-68 százaléka helyesen, kartellként azonosította.

6. ábra

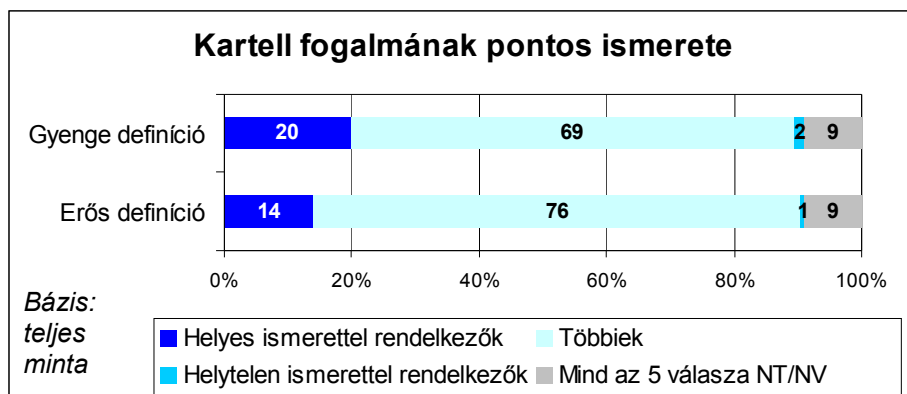
44. A három kakukktojás magatartás közül az egyiknek horizontális fúziót választottunk, míg a két másik magatartás nem versenyjogi gazdasági törvénysértés volt, azaz EU támogatás igénylése hamis adatok alapján illetve alkalmazottak bejelentés nélküli foglalkoztatása. A fúziót a teljes minta 42 százaléka kartellnek gondolta, azaz nagyobb része, mint aki helyesen nem kartellnek. A két nem versenyjogi esetet viszont többen azonosították be helyesen nem kartellként, mint ahányan azt mondták, hogy kartell (47-52 százalék szemben a tévesen beazonosító 30-34 százalékkal).

45. Az öt állításra adott válaszok alapján kétfajta definíciót adtunk arra, hogy kik vannak tisztában a kartell jelentésével, illetve azokra is, akik helytelenül ismerik a kartell fogalmát. Továbbá elkülönítettük azokat, akik saját bevallásuk szerint egyáltalán nem ismerik a kartell fogalmát.

46. A kartell fogalmát *helyesen ismerők* az „erős” definíció szerint azok, akik mind az öt kérdésre helyesen válaszoltak. A „gyenge” definíció szerint pedig azok, akik nem adtak rossz választ egy kérdésre sem és legalább három magatartást helyesen azonosítottak be.¹² Jelen kutatásban az erős definíció szerint az összes megkérdezett 14 százaléka ismeri helyesen a kartell fogalmát, míg a gyenge definíció szerint 20 százaléka.

47. A kartellről *helytelen ismeretekkel rendelkezők*, szimmetrikusan a helyes ismeretekkel rendelkezőkkel: az „erős” definíció szerint azok, akik valamennyi kérdésre helytelenül válaszoltak, a „gyenge” definíció szerint pedig azok, akik nem adtak jó választ egy kérdésre sem és legalább három kérdésre helytelenül válaszoltak. Jelen kutatásban az erős definíció szerint az összes megkérdezett 1 százaléka ismeri tévesen a kartell fogalmát, míg a gyenge definíció szerint 2 százaléka.

48. A kartell fogalmát saját bevallásuk szerint *nem ismerőknek* tekintjük azokat, akik mind az öt magatartásra azt mondták, nem tudják, hogy nem tudják, kartellnek minősülnek-e.¹³ Ilyen volt jelen kutatásban a válaszadók 9 százaléka.

7. ábra

49. 2009-ben (a jelenlegi definíciók szerint) a válaszadók 17-24 százaléka ismerte helyesen, 1-2 százaléka pedig kimondottan rosszul a kartell fogalmát, míg 17 százaléka saját bevallása szerint nem ismerte. Összehasonlítva az eredményeket, a fogalmat bevallottan nem ismerők aránya jelentősebb kisebb a 2010-es kutatásban, és alacsonyabb a helyes ismerettel rendelkezők aránya is, de utóbbi eltérés statisztikailag nem szignifikáns. Azaz, a helyes és helytelen ismeretekkel rendelkezők nagyjából ugyanannyian vannak, mint 2009-ben.

¹² Ezzel a definícióval az a célunk, hogy szétválasszuk azokat, akiknek vannak helyes ismereteik a kartellekkel kapcsolatban, de bizonytalanok egy-két kérdésben, és azokat, akiknek van ugyan néhány helyes válasza, de azok nem valós ismereten alapulnak (pl. tippeltek). Mivel az eldöntendő kérdések felére ugyanis várhatóan az is helyes választ ad, aki tippel, azokat nem tekintjük a kartell fogalmát helyesen ismerőknek, akik az öt kérdésből háromnál kevesebbre válaszoltak helyesen.

¹³ Ezt a csoportot 2009-ben még – tévesen – a kartell fogalmát rosszul ismerők közé soroltuk. A kartell fogalmát rosszul ismerők aránya így sokkal magasabbnak, 18-19 százaléknak adódott. Közülük viszont 17 százalékpontot tettek ki a fogalmat bevallottan nem ismerők.

50. A kartell fogalmát helyesen ismerők (a gyenge és az erős definíció szerint együtt) demográfiai összetételéről a következő megállapításokat tehetjük. A Budapestiek az átlagosnál magasabb arányban ismerik helyesen a kartell fogalmát. A különböző korcsoportok között a 30-49 évesek emelkednek ki, míg a 60 évesek és idősebbek különösen alacsony, 8-13 százalékos arányban adtak helyes válaszokat. Ebben a tekintetben a 30 év alattiak semmilyen irányban nem térnek el az átlagtól. Az aktívak magasabb arányban ismerik helyesen a kartell fogalmát, mint az inaktívak. A magasabb iskolai végzettségűek magasabb arányban ismerik helyesen a kartell fogalmát; a legalább érettségivel rendelkezőknek a két definíció szerint már 22 illetve 29 százaléka rendelkezik helyes ismerettel.

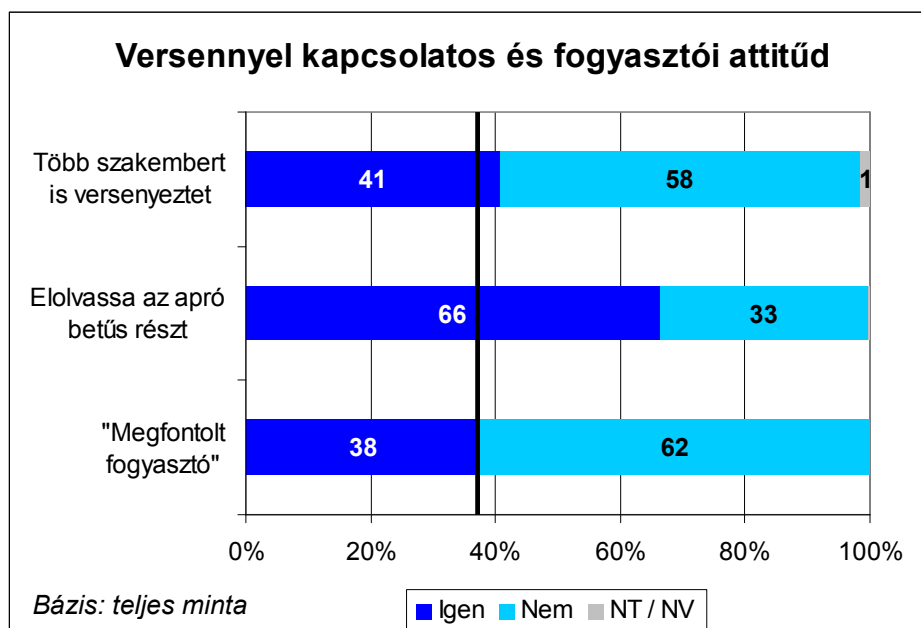
51. Megvizsgáltuk azt is, hogy a kartell fogalmának ismerete szerinti csoportok milyen válaszokat adtak a felmérés többi kérdésére. Három lényeges eltérés látszik az átlagos válaszadók válaszához képest. Egyrészt, akik helyesen ismerik a kartell fogalmát, azok 90-94 százaléka hallott a GVH-ról, azaz sokkal nagyobb arányban, mint a teljes mintában (73 százalék). Másrészt, akik helyesen ismerik a kartell fogalmát, azok nagyobb, 31-34 százalékos arányban hallottak a vasútépítési kartellról is a teljes mintában mért 27 százaléknál. Harmadrészt, a kartell fogalmát helyesen ismerők között 46-49 százalék azok aránya, akik azt mondták, hogy legalább többnyire elolvassák a szerződések apró betűs részét és lakásuk felújításakor is törekednének arra, hogy több ajánlatot versenyeztessenek, ami lényegesen magasabb az átlagos 38 százaléknál. (a két attitűdkérdésről bővebben ld. a VI. fejezetet)

52. Jelen kutatás eredményei megerősítik a 2009-es miniszterjelölt visszalépése kapcsán végzett kutatás következtetését. A kartell fogalmának ismeretét összevetve a kartellekkel szembeni fellépés támogatottságára vonatkozó két kérdésre adott válaszokkal (ld. 16-17. bekezdések) két következtetés adódik. Egyrészt, azzal, hogy fel kell lépni „a kartellekkel” szemben, a minta 98 százaléka egyetértett. Ebből az következik, hogy bár nem minden válaszadó ismeri helyesen a kartell fogalmát, de magának a kifejezésnek nagy többségük negatív tartalmat tulajdonít. Másrészt, azzal, hogy fel kell lépni az ellen, ha „két vállalkozás összebeszél, egyeztetik áraikat” a minta 72 százaléka értett egyet, vagyis a kartellezést leíró magatartás elleni fellépés támogatottsága is magas. Ebből az következik, hogy bár csak kevesen tudják a kartellezést leíró magatartásokról, hogy azok kartellek, többségük támogatja az ellenük való fellépést is. Tehát az elítélés jelentős arányban tehát nem csupán a „névnek”, hanem a tényleges magatartásnak szól.

VI. Versennyel kapcsolatos és fogyasztói attitűd

53. A versenykultúra felmérések keretében évek óta törekszünk rá, hogy képet kapjunk a lakosság verseny- illetve fogyasztói attitűdjéről, hogy mennyire tartják hasznosnak / fontosnak a versenyt, illetve mennyire tudatosan hoznak vásárlási döntéseket. A két témával kapcsolatban a vasútépítési kartell felmérésben egy-egy kérdést tettünk fel, ami természetesen nem elég a téma teljes feltérképezésére. Részletesebb képet a következő komplex versenykultúra felmérés keretei között kívánunk majd alkotni.

54. A lakosság válaszai lényegében egybecsengenek az ECC felmérésben látottakkal. A vasútépítési kartell felmérésben a válaszadók 67 százaléka (ECC: 62 százaléka) azt mondta, hogy legalábbis a legtöbb esetben el szokta olvasni a különböző szolgáltatókkal kötött szerződések apró betűs részeit, és a teljes minta 41 százaléka állította (ECC: 42 százalék), hogy ha lakásfelújításra készülne, több ajánlatot is kérne, mielőtt szakembert választ. Véleményünk szerint irreálisan magas a szerződések apró betűs részeit elolvasók 67 százalékos aránya a teljes mintában (ahogy az ECC felmérésben mért 62 százalékos is). A válaszadók 38 százaléka (ECC: 28 százalék) mind a két kérdésre az általunk preferált választ adta. Az elemzésben megfontolt fogyasztóknak nevezzük ezeket a válaszadókat.

8. ábra

55. Az ECC felmérés egyik eredménye nem ismétlődött meg, amennyiben az egyre idősebb korosztályokban nem csökken a megfontolt fogyasztók aránya. Iskolai végzettség szerint pedig csak az egyetemi diplomások között vannak az átlagnál magasabb arányban a megfontolt fogyasztók.

56. A 2009-es felméréshez képest a fogyasztói attitűddel kapcsolatban más kérdést tettünk fel 2010-ben. Ennek oka elsősorban az volt, hogy úgy véltük, a korábbi kérdésben a tudatos fogyasztói attitűd keveredett az érzékenységgel, és felülbecsülte a közelíteni kívánt arányt. Így megfelel a várakozásainknak, hogy a 2009-ben megfigyelt 86 százaléknál alacsonyabb arányokat figyelhetünk meg: a második felmérésben 67 százalékot. A versennyel kapcsolatos attitűdre vonatkozó kérdés nem változott 2009 óta. A GVH szerint kedvező attitűddel rendelkezők aránya ebben a tekintetben valamivel magasabb volt a 2010-es felmérésekben, mint 2009-ben, de szintén 50 százalék alatti.